

Lidská práva pro studenty

Začnu otázkou:

Co to vlastně jsou lidská práva?

Když diskutuji se studenty a položím jim tuhle otázku, málokdy se dočkám zobecňující odpovědi. Většinou uvádějí jednotlivá lidská práva, jako právo na život, právo na práci, právo na vzdělání atd.

Pokusme se o obecnou definici lidských práv.

Podle mne

jsou lidská práva přirozenoprávní a následně morálně-právní principy, které si lidé v průběhu dějin (na cestě za lepší, humánní společností) postupně utvářeli, uvědomovali a formulovali, díky nabývání různých zkušeností a poznatků, zejména v bojích a konfliktech s usurpující mocí.

Tady trochu objasním, co znamenají pojmy „přirozená práva“ a adjektivum „přirozenoprávní“. Lidská práva jsou historicky odvozena od přirozených práv.

Tím myslíme nároky živoucího tvora na určité kvality života, na příhodné podmínky pro jeho život. Tyto nároky plynou ze samotné podstaty života a týkají se všech živých tvorů, ovšem jako takové samozřejmě nebyly slovně formulovány.

Formulovány byly teprve lidmi na určitém stupni jejich vývoje. Z toho, že lidská práva vyplývají z nároků živých bytostí na určité kvality života, plyne i skutečnost, že základním lidským právem je **právo na život**.

V2 lidské
může

Někdy se mě studenti ptají: „Kde bere člověk právo mít lidská práva? Svá práva musí mít přece i jiné živé bytosti, ne?“ To je dost závažná otázka. Probíráme to, a většinou docházíme k závěru: člověk jako rozumem nadaná bytost si svá práva uvědomuje, formuluje a vytváří si z nich morálně právní normy. Ty se týkají lidského soužití i soužití s přírodou, s přírodními bytostmi, vůči nimž má člověk z velké části odpovědnost a určité povinnosti.

Nezapomeňme, že práva a povinnosti či odpovědnosti jsou dvě stránky postavení člověka (lidské pozice) ve světě.

Základním principem koncepce lidských práv je RESPEKT K ČLOVĚKU, ať je to kdokoliv, ať je jakýkoliv. Křesťané mají krásnou, ušlechtilou zásadu: Miluj svého bližního jako sebe samého. To je krásná zásada. Ale: můžeme opravdu milovat každého člověka? Vždyť víme, kolik je lidí nehodných /vrahů, zlodějů, násilníků.../. Myslím, že slovo ohled (na člověka), respekt (k člověku), je více na místě. Respektujeme např. základní životní potřeby vězňů, ačkoliv víme, že se dopustili závažných trestných činů. Obviněným a obžalovaným přiznáváme právo na obhajobu a jiná, byť omezená práva...atd.

A teď – stručně *k historii lidských práv*. Lidská práva se utvářela počínaje dávnými dobami...Povědomí lidských práv, důstojnosti člověka a svobody se uplatnilo už ve vzpourách otroků ve starověku (Spartacus v Římě), v povstáních nevolníků, v náboženských válkách, jež byly i válkami za sociální, hospodářská a kulturní práva (husitství, reformace), v městských povstáních, v dělnických vzpourách a hnutích, v hnutích za občanská práva, za práva žen atd.

Důležitá byla **období, kdy si lidé svá lidská, občanská a sociální práva formulovali**. Z hlediska pokroku ve formulaci lidských práv byl důležitý historický *zlom mezi epochou feudalismu a počínajícího kapitalismu, tzn. nástupu buržoazní třídy* a jejich hospodářských, sociálních a politických požadavků. Nezapomínejme, že významné deklarace lidských práv vznikaly v rámci revolučního dění v Anglii (1649), Americe (1776) a Francii (1789 – **Deklarace práv člověka a občana**). Tyto deklarace a jejich principy ovlivňovaly postupně právní řády dalších a dalších hospodářsky, sociálně a kulturně pokročilých zemí.

Při formulaci lidských a občanských práv hráli samozřejmě významnou roli *myslitelé*, kteří vyjadřovali představy a požadavky doby, zejména jejich progresivních sil. Patřil k nim Voltaire, J.J.Rousseau, Ch. Montesquieu, Baruch Spinoza, Jan Hus, Martin Luther, Erasmus Rotterdamský, Thomas Paine, Benjamin Franklin, Martin Luther King, Hannah Arendt, Jan Patočka a další.

Druhým takovým klíčovým obdobím z hlediska pokroku ve formulaci lidských práv bylo *období těsně po 2.světové válce*. Ta válka přinesla hrůznou lidskou zkušenost (nejen na frontách, ale i pokud jde o utrpení civilního obyvatelstva), zejména pokud jde o *holocaust*. Osvícení lidé v Organizaci spojených národů se rozhodli, že je nutné formulovat principy lidských práv, jež by byly přijaty mnoha státy světa, aby se předešlo tak hrozným událostem a činům, k jakým došlo v právě skončené válce (1939-1945). Skupina zástupců několika států v čele s pí.Eleanor Rooseveltovou připravila text **Všeobecné deklarace lidských práv**, která byla po mnoha diskusích schválena a přijata na Valném shromáždění OSN dne 10.prosince 1948. Desátý prosinec je od té doby připomínán jako Den lidských práv.

Všeobecná deklarace l.p. se stala *ideovým základem právně relevantních mezinárodních úmluv a paktů*, připravených a schválených jednak na bázi OSN, jednak na bázi *Rady Evropy*.

Na bázi OSN to byly např.: Úmluva proti genocidě (1950), Úmluva o právním postavení uprchlíků (1951), Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1966), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979), Úmluva proti mučení a...(1984), Úmluva o právech dítěte (1989) aj.

Na bázi Rady Evropy byly přijaty následující úmluvy o lidských právech:

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950), Evropská sociální charta (1966), Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995), Charta menšinových jazyků (1992), Úmluva o lidských právech a biomedicině (1997) a jiné.

Některé uvedené úmluvy mají přesně vypracovaný **mechanismus**, jak se k nim mohou občané dovolávat (ve státech, které ony úmluvy ratifikovaly). Vždy v určitých lhůtách musí signatářské státy vypracovávat zprávy o plnění některých úmluv. V České republice je za to zodpovědný zmocněnec pro lidská práva, který je současně předsedou Rady lidská práva při vládě ČR. V té jsou zastoupeny jak ministerstva, tak nevládní neziskové organizace.

Dvě úmluvy mají *mimořádný význam pro boj za lidská práva v Československu*. Jsou to nahoře uvedené dva mezinárodní pakty (1966), na něž navázala **občanská iniciativa Charta 77** (zpočátku 232 občanů, roku 1989 až 1800). Ta v době ostré persekuce (pracovní, vzdělanostní, kulturní, náboženské, trestní) svobodmilovných občanů komunistickým režimem vydala Prohlášení Charty 77 (1.ledna 1977), kterým vládě připomněla přijetí a ratifikaci těchto paktů, povinnost, že je musí naplňovat a včleňovat (implementovat) do čs. právního řádu. Tato obdivuhodná občanská iniciativa se současně zavázala, že bude monitorovat stav právního řádu a právní praxe v ČSSR a neustále připomínat vládě a parlamentu, v čem se proti literě a duchu paktů prohřešuje, v čem pakty neplní. Charta 77 pak (v těžkých podmínkách persekuce včetně věznění) pokračovala ve vydávání dalších a dalších dokumentů o situaci lidských a občanských práv. Vedle Charty 77 působil v ČSSR také **Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných**, který se zabýval konkrétními případy persekucí, zejména trestního stíhání. V roce 1988 byl ustaven **Československý helsinský výbor**, jehož hlavním posláním byl také monitoring situace lidských práv v ČSSR. Dnes působí jako Český helsinský výbor a vydává každoročně zprávy o stavu lidských práv v ČR. Viz <http://www.helcom.cz>

Je předností ČR, že součástí její ústavy je **Listina základních práv a svobod**, kterou musí respektovat zákonodárci při formulaci a vydávání zákonů i další činitelé českého státu.

PhDr. Libuše Šilhánová
Český helsinský výbor
e-mail: sekr@helcom.cz